

differences in gender, age and length of service of professional activity of managers of institutions of vocational education were revealed only in certain indicators of personality readiness to marketing of educational services (entrepreneurial abilities, social creativity, etc.). The feasibility of promoting the development of personal readiness of managers to marketing educational services in the context of postgraduate education was stated

Key words: *managers of the institutions of vocational education; marketing of educational services; personality readiness, entrepreneurship; orientation and constructive communication; type of installation for other people; social creativity.*

Казакова Світлана Володимирівна – магістр психології, старший викладач кафедри психології управління Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

УДК 159.928.235:159.922.72

Калязіна Т. В.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПРОЯВІВ ВІКТИМНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто соціально-психологічні чинники схильності до віктимної поведінки осіб підліткового віку, зокрема інтелектуально обдарованих підлітків, та умов попередження проявів віктимності у вказаних осіб. Показано, що певні індивідуальні (стать, рівень інтелектуальної обдарованості) та соціально-психологічні (самооцінка, показники самоставлення, соціально-психологічна адаптованість, агресивність, навіюваність, імпульсивність, нервово-психічна стійкість) особливості інтелектуально обдарованих підлітків є чинниками схильності до проявів віктимності в даних осіб. Визначено особливості психологічних умов попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків за допомогою розробленої корекційної програми. Зазначено, що психологічний вплив при проведенні корекційної роботи щодо попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків спрямований на: усунення провів віктимної поведінки; асертивну поведінку; розвиток емоційного інтелекту; зниження рівня прояву негативних емоційних реакцій, зокрема, агресивності; формування навичок адекватного та безпечного прояву агресії; розвиток критичного ставлення до ситуацій, себе та оточуючих; набуття навичок рефлексії; розвиток упевненості в собі та адекватної самооцінки; розвиток здібностей до адекватного самоствердження; підвищення рівня стресостійкості; підвищення рівня соціального інтелекту. Показано ефективність авторської психологічної

програми попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків за такими критеріями: зниження схильності до агресивної, некритичної, гіперсоціальної, безпорадної, саморуйнівної віктимної поведінки та реалізованої віктимності, розвиток адекватної самооцінки, позитивного ставлення до власної особистості, соціальної адаптованості, зниження рівнів агресивності й навіюваності та підвищення рівня нервово-психічної стійкості у підлітків, що взяли участь у даній психологічній програмі.

Ключові слова: *інтелектуально обдаровані підлітки, чинники віктимності, попередження проявів віктимності, психологічна програма.*

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство проходить період суспільно-політичних змін, трансформаційних перетворень галузей соціального забезпечення, політичної модернізації, ознаками якого є невизначеність, непрогнозованість, складність, непередбачуваність та амбівалентність. Така ситуація у суспільстві призводить до підвищення рівня емоційної напруженості його громадян, підвищення у них тривожності, невпевненості, агресивності, емоційної нестабільності, зневіреності у власних можливостях змінити ситуацію на краще, одним із наслідків чого є схильність до віктимної поведінки. Особливо актуально проблема віктимізації стосується осіб підліткового віку, оскільки й сам підлітковий вік є кризовим, тобто складним, амбівалентним та нестабільним у розвитку особистості.

Оскільки за результатами емпіричного дослідження виявлено соціально-психологічні чинники схильності інтелектуально-обдарованих підлітків до віктимної поведінки (знижена самооцінка, низький рівень соціально-психологічної адаптованості та позитивного ставлення до власної особистості, високі рівні агресивності, імпульсивності та навіюваності, низький рівень нервово-психічної стійкості), то психологічна корекційна програма попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків спрямована на розвиток критичного мислення, підвищення рівня нервово-психічної стійкості, зниження проявів агресії шляхом розвитку навичок асертивної поведінки та підвищення рівня соціально-психічної адаптації шляхом розвитку навичок ефективної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика віктимності особистості була предметом вивчення багатьох дослідників. Зокрема, як вітчизняні, так і зарубіжні психологи, кримінологи та віктимологи (О. Бантишева, Т. Вакуліч, Н. Волянчук, Г. Гентіг, Х. Міядзава, М. Одінцова, Д. Рівман, В. Туляков, Л. Франк, Б. Холист, та ін.) мають результати теоретичних та емпіричних досліджень щодо соціально-психологічних особливостей віктимної особистості. Психологи О. Андроннікова, О. Бондарчук, Ю. Воронова, Є. Гамова, С. Гарькавець, О. Глінко, Т. Левицька, О. Літвінова, Є. Михайлова, В. Папуша, Г. Пілягіна, О. Хархан та ін. у своїх дослідженнях розглядали питання щодо чинників віктимізації та умов попередження віктимної поведінки осіб підліткового віку.

Різні аспекти обдарованості особистості та проблеми соціалізації обдарованих підлітків досліджували психологи: Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, М. Боришевський, Г. Костюк, О. Кульчицька, Н. Лейтес, Н. Лук'янчук, С. Максименко, В. Моляко, О. Музика, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Холодна, В. Шадрікова, І. Якиманська І. Якімова.

Проблема чинників та проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків, а також психологічні умови їх попередження досліджені недостатньо.

Мета статті – представити результати аналізу ефективності психологічної програми попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Віктимність як комплексна властивість особистості характеризується невпевненістю у собі, неадекватною самооцінкою, відчуттям власної меншовартості; надмірною емоційною лабільністю або ригідністю емоційних проявів; підвищеною тривожністю та вразливістю, надмірною чуттєвістю до критики, до подій середовища, зокрема проявів соціальної несправедливості; низькими стресостійкістю та толерантністю до невизначеності; некритичністю та підвищеною агресивністю; установкою на безпорадність у вирішенні складних життєвих ситуацій та прагненням ухилятися від вирішення власних проблем; разом із тим, готовністю до самопожертви та до привласнення відповідальності за переживання та стани, вчинки та події в житті інших людей. Комплекс зазначених характеристик зумовлює засвоєння віктимних паттернів поведінки та формує особистість, схильну до проявів віктимності [2; 3; 4; 11].

Факторами віктимізації обдарованих підлітків є такі соціально-психологічні особливості: неприязнь до школи внаслідок відсутності інтересу до навчальної програми, що не відповідає їхнім здібностям, нонконформізм; перевага у спілкуванні з дорослими, нетерпимість до менш обдарованих однолітків, що призводить до соціальної ізоляції; перфекціонізм, прагнення бути найкращим у всьому, завищена критичність до себе та своїх досягнень, нереалістично завищене цілепокладання; самооцінка обдарованих дітей нижче, ніж у третини їхніх ординарних однолітків, а соціальна впевненість нижче, ніж у чверті; у зв'язку з цим обдаровані діти більш чутливі й уразливі в соціальному середовищі; надмірна чуттєвість до сенсорних стимулів, що призводить до сприймання їх як гіперактивних; потреба в підвищеній увазі вчителів, що провокує шкільні конфлікти; особливості інтелектуально обдарованих учнів викликають роздратування вчителів: широка обізнаність таких учнів з теми уроку, втручання в перебіг навчального процесу, велика кількість запитань; більше зосереджені на власних інтересах, захопленнях, не цікавляться інтересами однолітків, часто перебивають їх, виправляють, що викликає незадоволення та провокує конфліктні ситуації [1; 7; 9; 10; 12].

За результатами емпіричного дослідження виявлено схильність до віктимної поведінки у значної кількості осіб підліткового віку: найбільшій кількості досліджуваних (41,9%) властивий вище за норму рівень саморуйнівної

віктимної поведінки; 26,4% досліджуваних мають схильність до агресивної віктимної поведінки; у 14,5% підлітків в наявності вище за норму рівень гіперсоціальної віктимної поведінки; у 14,2% досліджуваних виявлено вище за норму рівень некритичної віктимної поведінки, а схильність до безпорадної віктимної поведінки виявлено лише у 2,6% досліджуваних. Рівень вище за норму реалізованої віктимності виявлено у 9,9% підлітків, а нижче за норму – у 41,3% досліджуваних.

Визначено гендерні та індивідуально-психологічні (рівень інтелектуальної обдарованості) особливості схильності досліджуваних осіб підліткового віку до віктимної поведінки. Встановлено, що у підлітків з високим та вище за середній рівнем інтелекту відмічаються більш високі показники схильності до саморуйнівної віктимної поведінки та некритичної віктимної поведінки: найбільшій кількості інтелектуально обдарованих підлітків (55,7%) властивий вищий за норму рівень саморуйнівної віктимної поведінки, що на 15% більше, ніж серед усіх досліджуваних (41,9%); 26,9% інтелектуально обдарованих підлітків мають вище за норму рівень агресивної віктимної поведінки, майже така ж частка за даною шкалою й серед усіх досліджуваних (26,4%). У 18,6% інтелектуально обдарованих підлітків виявлено вище за норму рівень гіперсоціальної віктимної поведінки, що не суттєво відрізняється від відповідних показників серед усіх досліджуваних – 14,5%; кількість інтелектуально обдарованих підлітків з вище за норму рівнем некритичної віктимної поведінки (24,6%) майже у два рази перевищує відповідний показник серед усіх досліджуваних (14,2%). Також частка інтелектуально обдарованих підлітків з вищим за норму рівнем реалізованої віктимності (18,6%) у два рази перевищує такий показник серед усіх досліджуваних підлітків (9,9%).

Рівень реалізованої віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків в цілому також вище, ніж у підлітків з нижче за середній та середнім показниками інтелектуальної обдарованості. У інтелектуально обдарованих хлопців вище, ніж у інтелектуально обдарованих дівчат рівень схильності до агресивної, саморуйнівної та некритичної віктимної поведінки, а інтелектуально обдарованим дівчатам більш властива схильність до гіперсоціальної віктимної поведінки.

Емпірично доведено, що на підвищення схильності до віктимної поведінки інтелектуально обдарованих підлітків впливають певні соціально-психологічні особливості: занижена самооцінка, низький рівень позитивного ставлення до власної особистості, високий рівень самозвинувачення, низький рівень соціально-психологічної адаптованості, схильність ухилятися від вирішення складних життєвих ситуацій, високі рівні агресивності, імпульсивності та навіюваності, відчуття емоційного дискомфорту, низький рівень нервово-психічної стійкості.

Враховуючи результати емпіричного дослідження особливостей схильності інтелектуально обдарованих підлітків до віктимної поведінки та зважаючи на думку фахівців (О. Бантишева [2], Е. Баранов, Т. Вакуліч [3],

В. Девятко, Ю. Смельянов, Л. Петровська, В. Федотов та ін.) про те, що серед методів психокорекції та мінімізації віктимних проявів індивіда найбільш дієвими виявляються соціально-психологічні тренінги, розроблено психологічну програму щодо попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків [5; 6; 8].

Розроблена психологічна програма попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків складалася із чотирьох модулів: 1) «Емоції: допомагають чи заважають»; робота спрямована на розвиток у підлітків здатності розуміти та конструктивно проявляти власні емоції, а також розуміти емоції інших людей; 2) «Асертивна поведінка як засіб стійкості у складних життєвих ситуаціях»; робота спрямована на усвідомлення ролі упевненої поведінки щодо стійкості до перешкод у процесі соціалізації; розвиток в інтелектуально обдарованих підлітків здатності розуміти інтереси інших людей; формування вміння конструктивно поводитись у складних (стресових) життєвих ситуаціях; 3) «Ефективна міжособистісна комунікація»; робота спрямована на формування та розвиток навичок продуктивної взаємодії в інтелектуально обдарованих підлітків; на розвиток особистості, що відповідає загальнолюдським цінностям; на розуміння підлітками власних можливостей та особливостей оточуючих для забезпечення процесу самоактуалізації та успішної соціалізації; 4) «Дорога в майбутнє»; робота спрямована на формування позитивного налаштування та програмування власного майбутнього в інтелектуально обдарованих підлітків; на навчання програми для подолання життєвих негаразд; на визначення власних параметрів успішності.

При розробленні психологічної програми використовувались як відомі та апробовані вправи з авторською модифікацією, так і спеціально розроблені авторські вправи, що враховували психологічні особливості учасників корекційної програми і сприяли розвитку таких властивостей інтелектуально обдарованих підлітків, що впливали на зниження проявів віктимності. А саме «зниження агресивності, навіюваності, емоційного дискомфорту» (високі показники виявлені у схильних до агресивної, саморуйнівної, безпорадної та некритичної віктимної поведінки); «нервово-психічна стійкість та соціально-психологічна адаптованість» (низькі показники яких виявлені у схильних до агресивної, саморуйнівної, безпорадної, некритичної віктимної поведінки та реалізованої віктимності) тощо. А також корекція «маркерів» віктимності – негативного ставлення до власної особистості, неадекватної самооцінки, прагнення уникати вирішення власних проблем.

Психологічна програма попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків містила як *традиційні групові методи роботи* (психотехнічні вправи, рефлексія досвіду, бесіди, інтерактивні моделювання, рольові ігри, групові дискусії, розвивальні вправи, техніки саморегуляції), *так і психотерапевтичні*: аналітичні групові вправи, проєктивні завдання, казкотерапію та інші. За допомогою таких методів здійснювалася

підготовка підлітків до ефективного міжособистісного контакту, розвитку навичок розуміння як власної поведінки, так і поведінки оточуючих.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз схильності до віктимної поведінки інтелектуально обдарованих підлітків до та після проведення корекційної роботи

Віктимна поведінка	Рівень схильності до віктимної поведінки	Кількість досліджуваних (у %)			
		Експериментальна група		Контрольна група	
		До корекційної роботи	Після корекційної роботи	До корекційної роботи	Після корекційної роботи
Агресивна	Нижче за норму	16,7	29,2	20,8	20,8
	Нормальний	50,0	58,3	45,9	50,0
	Вище за норму	33,3	12,5	33,3	29,2
Саморуйнівна	Нижче за норму	12,5	33,3	12,5	12,5
	Нормальний	41,7	50,0	41,7	45,8
	Вище за норму	45,8	16,7	45,8	41,7
Гіперсоціальна	Нижче за норму	37,5	45,8	33,3	33,3
	Нормальний	33,3	41,7	37,5	37,5
	Вище за норму	29,2	12,5	29,2	29,2
Безпорадна	Нижче за норму	25,0	28,6	20,8	20,8
	Нормальний	62,5	67,2	70,8	70,8
	Вище за норму	12,5	4,2	8,4	8,4
Некритична	Нижче за норму	20,8	27,5	20,8	20,8
	Нормальний	29,2	40,0	29,2	36,2
	Вище за норму	50,0	32,5	50,0	43,0
Реалізована	Нижче за норму	33,3	45,8	37,5	37,5
	Нормальний	29,2	29,2	25,0	25,0
	Вище за норму	37,5	25,0	37,5	37,5

Як видно з Таблиці 1, загальна кількість досліджуваних, в яких змінився рівень схильності до агресивної віктимної поведінки в експериментальній групі

41,6%, а в контрольній – 8,2%. Скориставшись формулою розрахунку для визначення критерію Фішера, отримали результат: $F^* = 2,874$, що відповідає встановленим в психології рівням статистичної значущості, тобто запропонована корекційна програма ефективна щодо зниження рівня схильності інтелектуально обдарованих підлітків до агресивної віктимної поведінки.

Аналіз результатів апробації психологічної програми попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків здійснювався за допомогою використання багатофункціонального статистичного критерію Фішера, який дозволяє вирішувати завдання співставлення рівнів показників, що досліджуються, змін у значеннях досліджуваної ознаки.

Загальна кількість досліджуваних, в яких змінився рівень схильності до саморуйнівної віктимної поведінки в експериментальній групі 58,2%, а в контрольній – 8,2% (табл. 1). Скориставшись формулою розрахунку для визначення критерію Фішера, отримали результат: $F^* = 4,043$, що відповідає встановленим в психології рівням статистичної значущості, тобто запропонована корекційна програма ефективна щодо зниження рівня схильності досліджуваних до саморуйнівної віктимної поведінки.

Кількість досліджуваних, у яких змінився рівень схильності до гіперсоціальної віктимної поведінки в експериментальній групі 33,4%, а в контрольній – 0,0% (табл. 1). Скориставшись формулою розрахунку для визначення критерію Фішера, отримали результат: $F^* = 3,942$, що відповідає встановленим в психології рівням статистичної значущості, тобто запропонована корекційна програма ефективна щодо зниження рівня схильності досліджуваних до гіперсоціальної віктимної поведінки.

Аналогічно використовуючи формулу розрахунку для визначення критерію Фішера, отримали наступні результати: щодо схильності до безпорадної віктимної поведінки $F^* = 2,937$; щодо схильності до некритичної віктимної поведінки $F^* = 2,555$; щодо реалізованої віктимності $F^* = 3,67$. Отримані результати відповідають встановленим в психології рівням статистичної значущості. Таким чином, аналіз результатів апробації психологічної програми попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків довів її ефективність.

Висновки. Узагальнюючи результати досліджень, можна стверджувати, що запропонована психологічна програма, яка спрямована на розвиток критичного мислення, підвищення рівня нервово-психічної стійкості, зниження проявів агресії шляхом засвоєння навичок асертивної поведінки та підвищення рівня соціально-психологічної адаптації шляхом розвитку умінь ефективної комунікації, є ефективною щодо попередження проявів віктимності в інтелектуально обдарованих підлітків.

Перспективи подальшого дослідження мають полягати у вивченні соціально-психологічних умов попередження віктимізації осіб підліткового віку, зокрема інтелектуально обдарованих підлітків шляхом роботи з їхніми батьками та педагогічним колективом.

Література

1. Андронникова О. О. Виктимное поведение подростков: факторы возникновения и профилактика / О. О. Андронникова. – Новосибирск: НГИ, 2005. – 300 с.
2. Бантишева О. О. Психологічні особливості емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Олександра Олександрівна Бантишева. – К., 2017. – 20 с.
3. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки / О. І. Бондарчук, Т. М. Вакуліч. – К. : Наук. світ, 2010. – 300 с.
4. Вакуліч Т. М. Сутнісна характеристика особистісної віктимності як психологічного феномену / Т. М. Вакуліч // Актуальні проблеми психології — 2015. — № 24. — С.25-31.
5. Воронова Ю. В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх: авторефер. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Юлія Вікторівна Воронова. – Харків, 2005. – 20 с.
6. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності / С. О. Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2013. – 175 с.
7. Левицька Т. Л. Віктимологічна профілактика дітей у сімейному вихованні / Т. Л. Левицька // Педагогічний процес: теорія і практика – 2014. – № 1. – С. 171-176.
8. Літвінова О. В. Психологічні особливості підлітків з віктимною поведінкою / О. В. Літвінова, Н. М. Мороз // Проблеми загальної та педагогічної психології – 2015. – №5. – С. 45-50.
9. Савенков А. И. Психология детской одаренности / А. И. Савенков. – М.: Генезис, 2010. – 440 с.
10. Хархан О. М. Взаимоотношения родителей и детей, а также их влияние на виктимность поведения подростков / О. М. Хархан // Социальная психология. – 2005. – №4 (12). – С.139-142.
11. Шевченко Л. О. Структурні складові віктимної особистості / Л. О. Шевченко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 1058-1063.
12. Якімова І. О. Психологічні особливості розвитку самопізнання в обдарованих підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ірина Олександрівна Якімова. – К., 2014. – 20 с.

Транслітерація

1. Andronnikova S. A. Victimization behavior in adolescents: factors in the emergence and prevention / S. A. Andronnikov. - Novosibirsk: NGI, 2005. - 300 p.
2. Psychological features of emotional intelligence of young people prone to victim behavior: the author. dis. for the Sciences. the degree candidate. the course of

studies. Sciences: special. 19.00.07 "pedagogical and developmental psychology" / Alexander A. Batisheva. - K., 2017. - 20 p.

3. Psychology of deviant behavior / O. I. Bondarchuk, T. M. Vakulich. – K. : Of Sciences. world, 2010. - 300 p.

4. Vakulich T. M. Essential characteristic of personal victimization as a psychological phenomenon / T. M. Vakulich // Actual problems of psychology — 2015. - № 24. - P. 25-31.

5. Voronov Y. V. Socio-psychological determinants of victim behavior of juveniles: autorepair. dis. on competition of a scientific degree Cand. the course of studies. Sciences: special. 19.00.06 "Legal psychology" / Julia Viktorovna Voronova. - Kharkiv, 2005. - 20 p.

6. Garkavets S. O. Psychology of adolescent victimization / S. O. Garkavets. – Lugansk : publishing house "Nolg", 2013. - 175 p.

7. Levitskaya T. L. Actinology prevention of children in family education / T. L. levitska // Pedagogical process: theory and practice – 2014. - № 1. – Pp. 171-176.

8. Psychological features of adolescents with victim behavior / O. V. Litvinova, N. M. Moroz // problems of General and pedagogical psychology-2015. - №5 - - P. 45-50.

9. Savenkov I. I. Psychology of children's giftedness. - Moscow: Genesis, 2010. - 440 p.

10. The Relationship between parents and children, as well as their impact on the victimization of adolescent behavior / O. M. Harhan // Social psychology. - 2005. - №4 (12). - P. 139-142.

11. Shevchenko L. O. Structural components of the victimization of personality / L. O. Shevchenko // Forum Prava. - 2012. - № 4. - P. 1058-1063.

12. Yakimova I. A. Psychological features of self-knowledge development in gifted adolescents. dis. for the Sciences. the degree candidate. the course of studies. Sciences: special. 19.00.07 "Pedagogical and age psychology" / Irina Yakimova. - K., 2014. - 20 p.

Kalyazina T. V.

The effectiveness of the program of psychological correction of victimization in intellectually gifted adolescents

The article deals with the socio-psychological factors of propensity to victim behavior and the conditions of prevention of manifestations of victimization in intellectually gifted adolescents. The features of the psychological conditions of prevention of the manifestations of victimization of intellectually gifted adolescents using the developed remedial programs. It is noted that the psychological impact of correctional work on the prevention of manifestations of victimization in intellectually gifted adolescents is aimed at: elimination of manifestations of victim behavior; assertive behavior; development of emotional intelligence; reducing the level of negative emotional reactions, in particular, aggressiveness; development of a critical attitude to situations, themselves and others; the acquisition of reflection skills; the development of

self-confidence and adequate self-esteem; the development of abilities to adequate self-assertion; increasing the level of stress resistance; increasing the level of social intelligence. The effectiveness of the author's psychological program to prevent manifestations of victimization in intellectually gifted adolescents on the following criteria: reducing the tendency to aggressive, uncritical, hypersocial, helpless, self-destructive victim behavior and implemented victimization, the development of adequate self-esteem, positive attitude to self, social adaptation, reducing levels of aggressiveness, suggestibility and increasing the level of neuropsychological stability in adolescents who participated in this psychological program.

Key words: *intellectually gifted adolescents, factors of victimization, prevention of manifestations of victimization, psychological program.*

Калязіна Тетяна Віталіївна – магістр з психології, практичний психолог ліцею «Наукова зміна», м. Київ.

УДК 159.92

**Ковальчук З.Я., Гейко Є.В., Завацький Ю.А.,
Жигаренко І.Є., Ахтирська Ю.І.**

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ АНТИЦИПАЦІЇ

В статті визначено соціально-психологічний зміст понять цілісності особистості та її полісистемної цілісності. Показано, що цілісність вирізняється ієрархічністю взаємопов'язаних елементів, які виявляють власну структуру. Цілісність особистості розкривається через узгоджені між собою структурні елементи (системи, модальності, диспозиції) у загальній структурі за принципом полісистемності. Полісистемна цілісність особистості – відповідна взаємопов'язаність елементів, внутрішня співвіднесеність та ієрархічність складових або елементів системи. Генеза полісистемної цілісності особистості визначається взаємопов'язаністю соціально-психологічних характеристик, індивідуально-типологічних властивостей і складових цілісності.

Ключові слова: *особистість, цілісність особистості, антиципація.*

Постановка проблеми. Глобальні трансформації, що відбуваються в суспільстві та розбудова держави зумовлюють підвищену увагу до особистості, її цілісності. Зосередженість на феномені особистості визначається його специфічним статусом як об'єкта наукового дослідження, вивчення якого відповідає тенденції цілісного пізнання людини (Б. Ананьєв, Г. Балл, С. Максименко, В. Мерлін та ін.). У таких умовах особливої актуальності набуває психологічний аналіз організації самоусвідомлення індивіда й досягнення найвищого її рівня – утворення цілісності особистості.